

Apie gyvenimo pasirinkimus
Virginija Petrauskienė

Kai susėdi su kolega pasikalbėti apie gyvenimą ir kūrybą, supranti, kad ką tik susipažinai su iki šiol buvusiu nepažįstamu, nors prieš tai su juo kartu dirbai jau ne vienerius metus. Kitąmet sukaks lygiai 50 metų, kai Jonas Kuprys padarė pirmąją nuotrauką su savo tėvų Vokietijoje po Antrojo pasaulinio karo pirktu fotoaparatu. O dar po kelerių metų sukaks keturiasdešimt penkeri ir nuo to laiko, kai jis pradėjo savo maketuotojo darbą „Draugo“ leidinių grupėje.

„Kai dirbi ‘Drauge’, kasdien galvoji, koks bus kitas laikraščio numeris, kaip jį padaryti įdomesnį“, – taip sako mūsų techninis redaktorius, laikraščio maketuotojas Jonas Kuprys. Tačiau šį kartą pokalbį paskatino ne rytdienos darbų planas, o šiuo metu Jaunimo centre esančioje Čiurlionio galerijoje veikianti jo fotografijų paroda.

Jonai, neseniai Čiurlionio galerijoje atidarytoje tavo parodoje, pavadintoje „15 iš 65: parodos, susitikimai, žmonės“ yra eksponuojama per 100 darbų. Ar tu esi suskaičiavęs, kiek iš viso kadru yra sukaupta tavo archyvuose?

O, tikrai negalėčiau. Nes vien filmų negatyvų aš turiu apie 40 tūkstančių. Tai nuo 1973 metų, kai buvau gimnazijos mokinys. Ir nuo to laiko fotografuoju. O kai atsirado skaitmeniniai aparatai, tai iš viso nebeįmanoma suskaičiuoti. Yra gal dvidešimt įvairios talpos standžiųjų diskų (hard drives).

Tos parodos atidarymo metu jos sumanytoja Laima Apanavičienė papasakojo labai įdomų faktą: tavo tėvai, prieš išvykdami iš DP stovyklos Vokietijoje į Ameriką, už likusias santaupas markėmis nupirko fotoaparata. Ar tu su juo fotografavai?

Taip. Bet pradžioje mano mama fotografavo su juo. Mes turime gan didelį mamos negatyvų archyvą. Aš turiu kada nors juos peržiūrėti. Ji fotografuodavo tik šeimos šventes, įvykius. Ji neturėjo laboratorijos, nesistengė įamžinti lietuvių bendruomenės įvykių. Tas fotoaparatas yra šeimos relikvija, aš jį dar tebeturiu ir jis dar tebeveikia. Pamenu, mama sykį man parodė, kaip reikia fotografuoti tuo aparatu, kaip tai daroma, ir aš pamačiau, kad čia

yra labai paprasta – tik užtenka pasirinkti teisingus nustatymus ir gali fotografuoti. Ir aš tuomet pradėjau.

Ką tu pirmiausiai pradėjai fotografuoti?

Aš gyvenu mieste, todėl pradžioje pradėjau fotografuoti miesto apylinkes – tuos nenugludintus vaizdus, miesto žmogaus paveiktą gamtą: laužus, krūmus, vaizdus palei bėgius, kur galėjo būti numestas kažkoks senas čiužinys...

O kaip tavo dėmesio centre atsirado lietuvių bendruomenės įvykiai?

Aš buvau ateitininkas, o ten, Cicero miestelyje, kur gyveno mūsų šeima, ši organizacija gana stipriai veikė: vykdavo agapės, vakaronės, todėl pirmiausiai pradėjau tuose ateitininkų renginiuose fotografuoti. O mano mama dirbo su „Draugo“ redaktoriaus Broniaus Kviklio žmona toje pačioje medicinos laboratorijoje. Tai tuomet manęs buvo paprašyta, kad fotografuočiau ir „Draugui“.

Kiek tau metų buvo, kai pradėjai fotografuoti?

Gal 16, buvau tuo metu gimnazistas. Pamenu, kad mane paprašė gimnazijos metų knygai padaryti nuotraukų. Tuo metu jau susitaučiau „gimtadienių“ pinigų ir įsigijau tobulesnį aparatą, negu buvo tas mamos, iš Vokietijos. Tas naujasis nebuvo ypatingai brangus aparatas, jis kainavo truputį daugiau nei 100 dol.

Kiek dabar turi aparatų? Gal galėtume ir jų parodą surengti?

Per 30. Jie visi mano. Yra tokių, kuriuos žmonės man padovanojo. Kažkas turėjo seną fotoaparata, atidavė. Dar aš pats, apsilankęs kokiam „Estate sale“, jeigu rasdavau nebrangų gerą fotoaparata, kuris prieš tai kainavo kokius 200 dol. ar daugiau, nusipirkdavau. Taip ir susirinko ta kolekcija. Nors dabar tų senųjų aparatų kainos vėl kyla – imama domėtis senąja fotografavimo technika.

Galėčiau surengti ir fotoaparatus parodą, bet tai nėra kažkokia išskirtinė kolekcija. Joje yra tik keli labai seni aparatai dumpliniai, tokie, kaip akordeonas. Juos man kažkas padovanojo. Tai nėra specialiai surinkta kolekcija. Kiti, kurie tikslingai renka, turi sukaupę įdomesnių egzempliorių.

Vis dėlto, baigęs mokyklą, pasirinkai ne fotografijos, bet gamtos mokslų studijas?

Aš pradėjau studijuoti anglų literatūrą, bet greitai mečiau ir perėjau į biologiją, įgijau šios specialybės bakalauro laipsnį. Mano didžiausias susidomėjimas buvo entomologija – vabzdžiai, vabalai. Turiu nemažą jų rinkinį – visą laiką rinkau, bet dabar mažiau berenku. Per laiką jis pradeda jau trūnyti, byrėti. O kalbant apie literatūrą – kai buvau pirmoje gimnazijos klasėje, aš parašiau tokią apysaką. Tada literatūros mokytojas pasakė: „Tu gerai rašai. Gali daugiau neateiti į literatūros pamokas, tik kuo daugiau rašyk“. Kiti taip pat įvertino tą mano kūrybą. Bet atėjo kitas literatūros mokytojas ir paklausė, kur yra tas studentas? Tai tuomet jau turėjau grįžti į klasę per literatūros pamokas. Tai nuo to laiko turiu dėžę senų mokykloje parašytų apysakų. Beje, rašyti mane skatino ir tėvas. Kiti tėvai paprastai stengiasi savo vaikams įkalbėti gerai apmokamas profesijas, ragina tapti inžinieriumi, gydytoju ar kt. Bet mano tėvas ragino mane rašyti. Tačiau tos apysakos taip ir liko mokyklos laikų užsiėmimu. Kai aš buvau antro kurso studentas, mano tėvas mirė nuo širdies infarkto. O aš susikoncentravau į biologijos mokslus – man tuo metu buvo įdomu tie vabalai.

Dar pamenu, kad pradžios mokykloje mes, kaip ir buvo madinga to laiko jaunimui, turėjome sukūrę „gaujas“ (gangs). Tai mūsų klasėje buvo dvi „gaujos“: biologai ir astronomai. Vieni su teleskopais, kiti su mikroskopais. Ir mes kovojome tarpusavyje ne kumščiais, o diskusijomis: kuri mokslo šaka yra svarbesnė. Aš su Petru Kisieliumi buvau biologų grupėje.

Vis dėlto, nepasirinkai nei rašytojo, nei su biologijos mokslais susijusios specialybės, bet pasukai kūrybine kryptimi. Paskutinės parodos metu ne kartą buvai pavadintas metraštininku. Iš tiesų esi daug sukaupęs fotografijų ar negatyvų iš JAV lietuvių gyvenimo, veiklos. Ir dalis tų fotografijų atspindi tam tikrus istorinius lietuvių gyvenimo įvykius. Papasakok, ką esi fotografavęs?

Visuose renginiuose, įvykiuose, kuriuose lankydavausi, visur fotografuodavau. Niekur negalėjau būti be fotoaparato. Sunku salėje sėdėti ir tik klausytis. Aš turiu kažką daryti, nes jaučiuosi, kad tokiu būdu gaišinu laiką. Tikrai daug tų renginių vyko. Aš ne visuose buvau, bet kuriuose lankiausi, fotografavau. Buvo daug įvairių demonstracijų, Dainų ir šokių šventės, piknikai... Todėl turiu užfiksavęs daug tos lietuvių veiklos: Marquette Parke būdavo

Lietuvių dienos, fotografavau Kazį Lozoraitį, Audrį Juozą Bačkį (abu dabar jau a. a.), fotografavau tuomet iš Lietuvos į JAV atvykusį Simą Kudirką, kurio pabėgimo iš sovietų laivo istorija sukėlė ant kojų Amerikos lietuvius. Liko užfiksuoti JAV lietuvių mitingų dėl Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo kadrai, taip pat tuometinio Lietuvos vadovo Vytauto Landsbergio atvykimas į Čikagą.

Kas tau svarbiau: dokumentuoti įvykius, ar „medžioti“ įdomius kadrus?

Niekada nesiekiau būti reporteris, dokumentininkas. Aš tik visada ieškojau įdomaus kadro. Man nesvarbu, kokie žmonės yra toje nuotraukoje, bet įdomu pagauti akimirką ir užfiksuoti tuo metu, kai kažkas įdomaus tarp jų vyksta. Iki šiol tą jaučiu.

Kokie patys įdomiausi, tau patinkantys kadrai, kuriuos norėtumei eksponuoti, parodyti žmonėms?

Esu gal prieš 15 metų padaręs vieną parodą, pavadintą „Amerikos lietuviai“, kuri dar tebėra kažkur Lietuvoje. Ten buvo parinkti kadrai su įdomiais istoriniais vaizdais. Tai nebuvo tipiški, statiški vaizdai, bet jie vis dėlto atspindėjo kai kuriuos lietuvių Amerikoje istorinius vaizdus.

Turiu žmonių portretų. Bet jiems nebuvo pozuota, nebuvo parinktas specialus apšvietimas. Tai buvo netikėtai „pagauti“ akimirkos portretai. Tai gyvi žmonės, o ne paruoštos kadrai statulos.

Ta, antroji, dabar Čiurlionio galerijoje eksponuojama paroda, tai nėra „mano“ paroda. Ji skirta Laimos Apanavičienės vadovavimo Čiurlionio galerijai 15 metų sukakčiai. Tai daugiau dokumentinė paroda, pasakojanti apie galerijos gyvenimą, joje buvusius renginius, apsilankiusius žmones. Jeigu būčiau daręs tik savo parodą, iš tų 100 fotografijų gal būčiau atrinkęs 10. Bet šios parodos tikslas buvo kitas. Man asmeniškai tos nuotraukos nėra tokios įdomios menine prasme.

Jeigu rengčiau dar vieną parodą, jeigu imčiau rinkti kadrus, gal tuomet galėčiau atsakyti, ką noriu parodyti. Taip staiga paklaustas negaliu „įrėminti“ to atsakymo. Gal norėčiau kažką istorinio padaryti. Kad žmonės, žiūrėdami į nuotraukas, atpažintų laikmetį ir konkretų įvykį ar jame dalyvavusius asmenis. Kad tai būtų ne tik vaizdas, bet ir istoriniams archyvams tinkamas kadras. Tai būtų toks mano požiūrio kampas.

Ar turi savo mylimiausią, įdomiausią kadro istoriją? O gal turi mylimiausią kadrą?

Vienas iš mano pirmųjų, kuriame yra generolas Stasys Dirmantas su Lietuvos vėliava. Tas kadras man patinka. Kai jį padariau, jaučiau, kad tai gerai. Tas jo žvilgsnis, vėliava, generolas, sėdintis automobilyje be stgo parado metu...

Yra ir kitas: kur lietuviai Dainavos stovykloje rankomis kelia kryžių: tarp jų – dr. Kazys Pemkus, dr. Antanas Razma, dr. Petras Kisielius, kunigas Stasys Yla... Panašiai, kaip Amerikos vėliavą Japonijoje kėlė... Tokia ikoniška nuotrauka. Jos rodytos parodose.

Beveik penkiasdešimt metų fotografuoji, buvai surengęs šešias parodas, iš jų – dvi didelės parodos. Juk tikrai turėtumei ir daugiau ką parodyti?

Nėra lengva tas parodas padaryti. Nedidelės parodos buvo surengtos LR konsulatuose Čikagoje ir New Yorke, ambasadoje Washingtone, galerijoje „Siela“. Pirma didesnė paroda buvo tuo metu, kai aš jau galėjau suskaitmeninti negatyvus ir nuotraukas spausdinti spausdintuvu. Nereikėjo vargti su didintuvu laboratorijoje. Taip dirbti yra ganėtinai sunku ir užima labai daug laiko. Tą patirtį prisimenu iš savo magistro darbo, kai baiginėjau IIT Institute of Design.

Kaip minėjau, trejus metus studijavau biologiją, o kai įgijau biologo specialybę, nesinorėjo dirbti laboratorijoje. Todėl, ieškodamas įdomesnio užsiėmimo, pasirinkau fotografijos studijas. Kadangi jau turėjau padaręs nemažai fotografijų, tai stodamas į IIT Institute of Design, pristačiau jų ir iš karto buvau priimtas. Aš ten mokiausi ir jau dirbau „Drauge“. Kai baigiau mokslus, pasiėmiau metus atostogų, o po to grįžau užbaigti savo magistro darbą.

Koks buvo tavo fotografijos diplominis darbas?

Pradžioje rengiausi daryti darbą, susijusį su JAV lietuvių gyvenimu. Bet mano profesoriai nebuvo labai sužavėti tokia tema, patarė ieškoti originalesnio sprendimo. Tuomet išėjau metams ir per tą laiką pagalvojau, ką galėčiau daryti. Grįžau atgal su idėja, kaip galėčiau dirbti „Drauge“ ir fotografuoti tuo pačiu metu. Žinojau, kad redakcijai buvau reikalingas, nes tas žmogus, kuris viską tvarkė spaustuvėje, tuo metu išėjo iš darbo. Todėl man atiteko jo pareigos.

Tada man šovė į galvą, kad galėčiau naudoti „Drauge” esančius didelius fotoaparatus, kuriuos naudojome darydami laikraščio klišes. Ir aš nusprendžiau savo magistro darbe sujungti abi savo įgytas profesijas – biologiją ir fotografiją. Aš ėmiau fotografuoti negyvus gyvūnus: žiurkes, zuikius, paršelius ir t. t., iš tos mirties fotografijose „gimė” gana neįprasti, bet estetiškai įdomūs vaizdai.

Dirbdamas diplominį darbą, nueidavau į specializuotas parduotuves, kuriose tos gaišenos buvo pardavinėjamos universitetams, kad studentai galėtų juos preparuoti. Ir aš jose pirkau. Už miesto būdavo tokie sandėliai. Vienas pardavėjas kartą man pasiūlė: „kiek tau reikia tų negyvų paršelių? Aš tau jų galiu parduoti už 50 centų”.

Kadangi tas spaustuvės fotoaparatas turi labai siaurą fokusą, aš galėjau fotografuoti tik iš viršaus ir gulinčius gyvūnus. Mano negatyvas buvo labai didelis 11” x14”. Buvo geras ryškumas. Aš tokią temą pasirinkau todėl, kad iki tol niekas to nebuvo padaręs. Kai dėstytojai pamatė mano diplominį darbą, jie buvo šiek tiek šokiruoti tų vaizdų ir sakė: „Tu neatrodei toks, kad taip fotografuotumei”. O tos mano diplominės fotografijos buvo eksponuojamos institute.

O kas tave atvedė į „Draugą”? Ar fotografija?

Ne. Žurnalas „Ateitis”. Tuo metu, kokiais 1975 metais tą žurnalą redaguoti perėmė kunigas Kęstutis Trimakas. Jis į žurnalo redakciją sujungė grupę jaunų studentų. Ir aš buvau pakviestas kaip fotografas. „Draugas” pradėjo keisti leidybos technologijas, o naujosioms reikėjo fotografijos specialisto. Tuo metu Čikagoje ir jos apylinkėse buvo trys lietuvių spaustuvės: M. Morkūno, V. Vi-jeikio ir „Draugo”, į kurį daugelis kreipdavosi dėl leidybos. Kai „Drauge” būdavo atliekami papildomi darbai, tuomet kiti vėluodavo.

Tuo laiku „Ateitis” buvo leidžiama 10 kartų per metus ir nebuvo specialistų, kurie tą žurnalą sumaketuotų. Aš sutikau padėti maketuoti „Ateitį”, kad žurnalas išeitų laiku ir pradėjau dirbti jau kaip maketuotojas 1979 metais. Bet tuoj atsirado ir kitų prašymų – sutvarkyti knygą, dar kažką. Aš pradėjau maketuoti senuoju būdu, kai reikėdavo karpyti tekstus, įklijuoti korektūras ir t. t. Tas darbas užimdavo be galo daug laiko.

Tai tu pradėjai dirbti maketuotoju daugiau nei prieš keturis dešimtmečius ir iki šiol dirbi tą darbą. Ar per tą laiką nekilo minčių keisti darbą?

Man buvo įdomu jį dirbti, nes jis per tą laiką vis keitėsi: atsirado vis naujos technologijos, kurias reikėjo išmokti ir pradėti su jomis dirbti. Jeigu būtų tas pats, būčiau tiek neišbuvęs. Kai buvo pereita į naują kompiuterinę rinkimo sistemą, buvo labai įdomu, turėjau savarankiškai išmokti, kartu rinkome ir įsigijome modernias technologijas „Draugo“ redakcijai.

Tiek metų būdamas „Drauge“, noromis nenoromis jau esi jo istorijos dalis. Tu prisimeni žmones, čia dirbusius, įvykius... Eina tas laikas ir tarsi reikėtų įprasminti tą savo darbą. Ar turi tokių planų? Gal išleisti knygą?

Kai aš atėjau čia dirbti, galvojau, kad padirbėsiu iki kokių 30 metų ir eisiu dirbti kitokių darbų. Buvo tokie laikai, kai atrodė, kad „Draugas“ nebeišgyvens, bus blogai, reikės nutraukti jo leidybą. Bet laikraštis vis gyvavo, dirbo daug įdomių žmonių. Buvo laikas, kai pasirodė kitų lietuviškų laikraščių, kurie turėjo ambicijų „nušluoti“ „Draugą“. Tas mane įpykino, nusprendžiau neapleisti redakcijos. Tikriausiai tą patį jautė ir mūsų ištikimi skaitytojai, kurie prenumeravo „Draugą“, skaitė jį ir jam aukojo. Draugo fondo įsteigimas daug ką pakeitė. Mūsų visa šeima susijusi su „Draugu“ sesuo Vida yra „Draugas News“ ir „Ateitininkų“ skyriaus redaktorė, brolis Saulius „Draugo“ tarybos narys, mūsų a. a. mama daug aukodavo laikraščiui.

Parengti knygą techniškai yra labai paprasta. Šiais laikais ją galima išleisti nedideliu tiražu, taigi, tai padaryti įmanoma. Nežinau, ar tą darysiu. Gal, kai išeisiu į pensiją...

Sunku rasti laiko tam susikaupti. Nes dirbant „Drauge“, nelieta to laiko. Kiekvienas naujas numeris yra kitoks, turi galvoti, kaip įdomiau jį sumaketuoti. Nesinori daryti pagal vieną standartą...

Jonai, kas tau dabar yra svarbiausia gyvenime?

Man svarbu yra gyventi. Po tos mano patirtos širdies operacijos man dabar atkrito visokie ankstesni rūpesčiai, jie tiesiog dabar prarado savo reikšmę, juos nubraukė liga. Supratau, kaip puiku būti čia ir gerai jaustis. Supratau, kad sveikatai svarbu tinkama mityba ir geros mintys. Netgi sirgdamas, tik grįžęs po operacijos iš ligoninės, aš iš karto ėmiau daryti „Draugo“ kultūrinį priedą.

Supratau, kad didelė laimė yra turėti draugus, šeimą, su kuria niekada nesipyksti, jeigu reikia, būti pasiruošus vieni kitiems padėti. Aš turiu tokią šeimą, „gentį“ kuri yra gyvybinga, joje yra daug mažų atžalų – brolio Sauliaus anūkų.

Dabar esi žmogus, kuris mato ne apytuštę, o artipilnę stiklinę?

Aš matau visuomet tik pilną stiklinę, kurios niekaip nespėju išgerti...

Dėkoju už pokalbį.

„Draugas“, 2022 m. lapkričio 24–26 d.

Nuotraukos iš J. Kuprio asmeninio archyvo:
DSC 4991 – Fotografas Jonas Kuprys.

Jono darbo kambarys „Drauge“

Vienas pirmųjų Jono kadru, kuriame įamžintas automobilyje pravažiuojantis generolas Stasys Dirmantas, laikantis lietuvišką trispalvę.

Fotografijų parodos atidarymas LR generaliniame konsulate Čikagoje. Parodos autorių

J. Kuprį sveikina tuometinis LR generalinis konsulas Čikagoje Marijus Gudynas (k.).

Jono Kuprio fotografijos parodos „Mes esame lietuviai“ atidarymas Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje 2007 m.